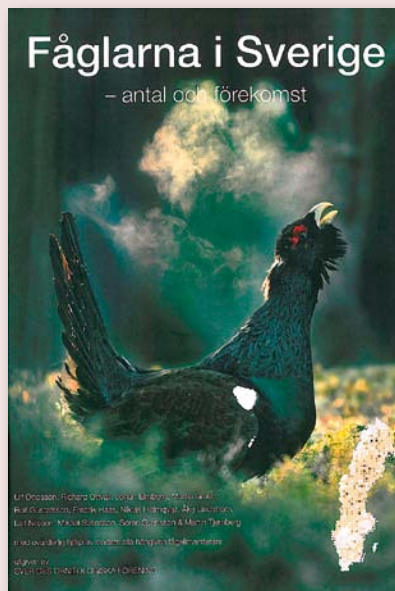

Fåglarna i Sverige

antal och förekomst

U. Ottosson, R. Ottvall, J. Elmberg, M. Green, R. Gustafsson, R. Haas, N. Holmqvist, Å. Lindström, L. Nilsson, M. Svensson, S. Svensson & M. Tjernberg 2012. SOF Förlag, Mörbylånga. ISBN 9789188124005. Harde kaft, 592 pp. Prijs SEK 528 (ca. €64,-).

Sveriges Ornitologiska Förening (sof) heeft dit jaar de tweede Zweedse broedvogelatlas uitgebracht, met de titel 'Vogels in Zweden – aantallen en voorkomen'. De eerste broedvogelatlas dateert van 1999, maar was gebaseerd op veel oudere data en bevatte geen aantalsschattingen. Volgens de sof zelf 'heeft geen enkel ander land zulke gedetailleerde informatie over zijn avifauna gepresenteerd' als in deze nieuwe atlas. Zweden heeft sowieso een goede *track record* wat betreft het in kaart brengen van haar flora en fauna. Onder het ambitieuze project 'Nationalnyckeln till Sveriges Flora och Fauna' (nationale sleutel voor de Zweedse flora en fauna) zijn de laatste jaren 14 boeken over verspreiding en determinatie van veelal meer obscure groepen planten en dieren verschenen.

De Zweedse avifauna is betrekkelijk gevarieerd. Ondanks de noordelijke ligging zijn de meeste West-Europese soorten vertegenwoordigd; ontbrekende soorten zijn bv. Zomertortel en Roodborsttapuit. Soorten als Draaihals (25 000 paren),

Grauwe Klauwier (44 000) en Ortolaan (6300, maar zeer sterk afgenomen) zou je wellicht ook niet snel met Scandinavië associëren, maar zijn vrij algemeen in delen van het land. Een flink aantal typisch noordelijke soorten broedt uiteraard in de uitgestrekte taiga, alpiene toendra en langs de rotsige oostzeekusten (zoals bv. in totaal bijna een miljoen hoenderparen). Daarnaast pikt Zweden een aantal meer oostelijke soorten mee, zoals Sperwergrasmus, Withals- en Kleine Vliegenvanger, Struikrietzanger en Roodmus.

De voertaal van het boek is Zweeds, maar alle soortteksten en de inleidende hoofdstukken hebben een Engelse samenvatting. Doordat de kern van het werk verder bestaat uit tabellen, kaartjes en ook veel foto's, is het boek ook voor Nederlanders met een interesse in avifauna's in het algemeen, of Zweedse broedvogels in het bijzonder, zeker het aanschaffen waard. In de inleidende hoofdstukken worden o.a. de doelstellingen en methodiek uitgelegd. Hier komen ook diverse interessante trivia en lijstjes langs, zoals een ranking van provincies op basis van aantallen soorten en een ranking van soorten op basis van aantallen broedparen, maar ook van biomassa. Daar blijkt dat de soort met verreweg de grootste biomassa in Zweden het Auerhoen is (>2000 ton, 350 000 paren). Het meest talrijk zijn Fitis (13.2 miljoen), Vink (9.4 miljoen) en Roodborst (3.8 miljoen). Ook andere soorten in de top 15 zijn ook in Nederland algemene broedvogels, behalve Keep (2.1 miljoen) en Koperwiek (1.1 miljoen). De soortenrijkste provincie (194) is het door land ingesloten Dalarna in Midden-Zweden, gevolgd door twee grote noordelijke provincies. In totaal herbergt Zweden zo'n 70 miljoen broedvogels verdeeld over 251 soorten.

Een treurige schatting in het boek is dat het totaal aantal broedvogelparen met 30% is afgenomen sinds de jaren zeventig! Deze afname treft onder meer Grote Zee-eend, Korhoen, Ruigpootbuiszard, Kievit, Kemphaan, Watersnip, Wulp, Oeverloper, Reuzenstern, Velduil, Gierzwaluw, Witrugspecht (zo goed als uitgestorven, maar er zijn herintroductiepro-

jecten), Drieteenspecht, Veldleeuwerik, Duinpieper, Paapje, Glanskop, Matkop, Zwarte Mees, Spreeuw, Kneu, Ortolaan (80% sinds 1975!) en Bosgors. Sterk toegevoegde soorten zijn er echter ook, o.a. Wilde Zwaan, Grauwe, Canadese- en Brandgans, Zwarte Zee-eend, Aalscholver, Rode Wouw, Zeearend, Sperwer, Kraanvogel, Grijskopspecht, Grote Lijster, Snor, Kriekel-, Struikriet- en Bosrietzanger, *collybita* (zuidelijke) Tjiftjaf, Withalsvliegenvanger en Raaf.

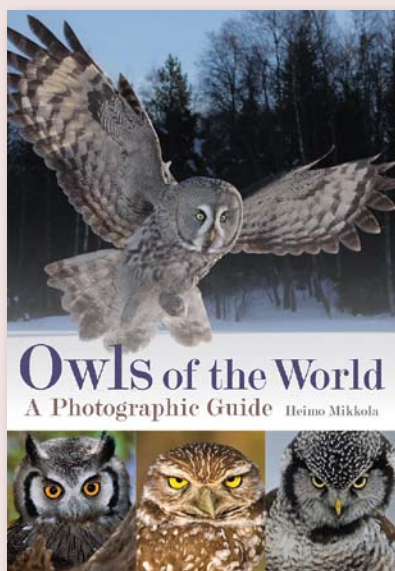
De soortteksten vormen het leeuwendeel van het boek. Op twee fraai vormgegeven pagina's per soort worden gepresenteerd: het geschatte aantal broedparen, twee foto's waarvan één vaak kenmerkende habitat weergeeft, een kaart met het voorkomen langs *standardrutter* (zie verderop), twee tabellen met aantallen per provincie, en een tekst. De laatste bespreekt habitatvoorkeur en verspreiding, geeft details over de aantalsschatting en bespreekt de aantalsontwikkeling. De aantalsschattingen zijn gebaseerd op schattingen van dichtheden per habitat per provincie, vermenigvuldigd met hun oppervlakte, en voorzien van betrouwbaarheidsintervallen. De dichtheidsschattingen zijn op hun beurt tot stand gekomen op basis van een combinatie van voornamelijk broedvogelinventarisaties en *standardrutter*. Laatstgenoemde zijn gestandaardiseerde routes (716 landelijk) waarin één maal per jaar in mei-juli langs de randen van een 2x2km blok alle waargenomen vogels worden genoteerd.

De kaartjes in elke soorttekst geven uitsluitend de resultaten van de gestandaardiseerde routes weer, niet de uiteindelijke geschatte dichtheden of aantallen. Voor algemene en wijdverbreide soorten komen deze twee heel aardig overeen en kun je dus in een oogopslag het voorkomen van een soort door het land overzien. Voor schaarse en lokale soorten geven de kaartjes echter veelal een slecht beeld van het eigenlijke voorkomen en moet men zich tot de tabellen wenden, die aantallen geven per *län* en per *landskap* (twee verschillende systemen van provincies die door elkaar lopen

in Zweden). Voor wie niet goed bekend is met de Zweedse topografie kost het hierdoor moeite om een beeld te krijgen van de landelijke verspreiding. Dit is jammer; met twee kaartjes per soort, of zelfs één ingenieus ontworpen kaartje, had men ook dichtheden of totalen per provincie in een oogopslag duidelijk kunnen maken. Afgezien van dit minpuntje heb ik echter vrijwel niets op dit boek aan te merken; het is een fantastisch naslagwerk dat op overzichtelijke en aantrekkelijke wijze enorm veel data presenteert.
- Jelmer Poelstra

Owls of the World A Photographic Guide

H. Mikkola 2012. C. Helm / Bloomsbury.
ISBN 9781408130285. Harde kaft, 512 pp. Prijs £ 35,-.

De uit Finland afkomstige Heimo Mikkola is een bekende uilenexpert. In 1985 verscheen van zijn hand al *Owls of Europe*, in de Poyser-reeks. En hij heeft, naast 40 jaar onderzoek aan verschillende soorten uilen, zo'n 128 landen bezocht op zoek deze en andere nachtvogels. Afgelopen zomer verscheen bij C. Helm (tegenwoordig onderdeel van uitgeverij Bloomsbury) van hem een nieuwe titel over deze enigmatische vogelgroep.

Het belangrijkste recente werk over de uilen van de wereld is natuurlijk *A guide to the owls of the world* (König, Weick & Becking 1999 & 2008). Maar waar in die boeken de nadruk ligt op het beschrijven van alle uilen en hun kleden en ondersoorten, naast een zo volledig mogelijke tekst die de ecologie van de soorten schetst, is dit nieuwe boek, zoals de titel al zegt, vooral een plaatjesboek. Dat is overigens geen diskwalificatie, want Mikkola slaagt heel goed in deze opzet.

In 10 inleidende hoofdstukken wordt uitgebreid ingegaan op o.a. de anatomie en de ecologie van uilen. Laatstgenoemd hoofdstuk biedt bijvoorbeeld verhandelingen over onderwerpen zoals geluiden, kleurfasen en leeftijdsbepaling, rui, voedsel en jachttechnieken, gedrag en interspecifieke agressie, broeden en veplaatsingen. Dit zijn korte, maar bondige (en zeker interessante) teksten, maar het zijn de vele prachtige foto's die de show stelen. De bijschriften daarvan zijn nuttige aanvullingen op de tekst. Vervolgens zijn er hoofdstukken die ingaan op biogeografie en taxonomie van uilen, gevolgd door een zeer interessant deel over de relaties tussen uilen en mensen. Uilen hebben immers al eeuwenlang een bijzondere betekenis in verschillende culturen, van de voorboden van slecht nieuws tot symbolen van wijsheid (maar ook van stupiditeit). Uilen worden ook relatief vaak afgebeeld in hyrogliefen en andere oude teksten, zowel uit de Oude als de Nieuwe Wereld. Dat ze ook worden gebruikt in traditionele geneeswijzen, wordt duidelijk uit een tabel met ziekten en in welke cultuur men daar welk onderdeel van een uil voor gebruikt(e). Uilen worden nog steeds omringd door bijgeloof, en een vergelijking tussen associaties die mensen in Finland en Mexico hebben met uilen laat hierin opvallend weinig verschillen zien. In de laatste inleidende hoofdstukken komen bescherming en uitgestorven uilen aan bod. 75 soorten uilen worden in hun voortbestaan bedreigd, vrijwel allemaal door habitatverlies (lees: het kappen van bossen).

Dan volgen de soortteksten. Taxonomische ontwikkelingen gaan ook bij

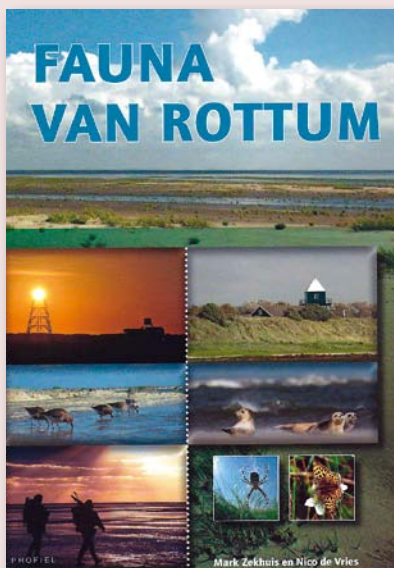
uilen snel. Zo onderscheidde König *et al.* (1999) nog 212 soorten, in de herziene uitgave in 2008 was dat al opgelopen tot 250. Ook de huidige titel maakt gewag van 249 soorten, en volgt daarbij groten-deels König *et al.* (2008). De taxonomie gevolgd in deze werken vindt nog niet overal weerklink, maar vraagt wel aandacht voor nieuwe, vaak zeldzame taxa, waarvan een aantal zelfs nog niet eens formeel beschreven zijn. Zo ziet Mikkola de vorm van de (Amerikaanse) Kerkuil die op Curaçao voorkomt als een zelfstandige soort, en zijn we in Nederland daarmee dus een endem rijker. Endemisme is overigens vooral goed ontwikkeld in geslachten met een wijde verspreiding, die ook nog eens vele eilanden beslaat, zoals bij de 'dwergooruilen' *Otus* en *Megascops*. Vooral van eerstgenoemd geslacht worden nog geregeld nieuwe soorten, vaak eiland-endemen in Zuidoostelijk Azië, beschreven of worden voormalige ondersoorten gepromoveerd tot soortstatus.

Zoals de titel al aangeeft, is het boek vooral een fotoboek, en dus is van iedere soort minstens één foto weergegeven. Bij zeer zeldzame soorten gaat het dan om *record shots* van matige kwaliteit, of zelfs foto's van de museumbalg. Van algemene of bekende soorten, en/of soorten met meerdere ondersoorten, zijn vaak verschillende foto's afgedrukt. In totaal zijn het er meer dan 750, vaak van uitstekende kwaliteit. Opvallend voor een determinatiegids, wat het boek toch pretendeert te zijn, is dat zeer weinig vluchtfoto's zijn weergegeven. Naast de foto's is steeds een soorttekst te vinden, die kort ingaat op herkenning, biotoop, status, geluid, voedsel, verspreiding en gelijkende soorten. Ook wordt bij iedere soort een verspreidingskaart gepresenteerd (vaak ontleend aan König *et al.*). Hoewel summier zijn de soortteksten wel *up to date* en *to the point*.

Voor lezers die één van de werken van König *et al.* in hun bezit hebben voegen de teksten in het onderhavige boek niet heel veel toe. Maar alleen al vanwege de vele prachtige foto's is het voor uilenliefhebbers, en wie is dat nou eigenlijk niet, de aanschaf waard. - Gert Ottens

Fauna van Rottum

M. Zekhuis & N. de Vries H. 2012. *Profiel Uitgeverij, Bedum. ISBN 9-789052-945347. Harde kaft, 207. Prijs € 19,95.*

Mark Zekhuis en Nico de Vries behoren tot een vrij exclusieve 'club'. Zij komen al jaren met enige regelmaat op de Rottumeroog en Rottumerplaat. Deze strikt beschermde eilandjes in de oostelijke Waddenzee worden doorgaans namelijk alleen bewoond door dieren en planten. De beide (drie, wanneer we Zuiderduin meerekenen; een 'nieuw' eilandje dat geleidelijk aan tegen Oog aangroeit) eilanden zijn ontoegankelijk, behalve tijdens excursies die beheerder Staatsbosbeheer af en toe organiseert. In het broedseizoen zijn er vogelwachters aanwezig die er op toezien dat niemand er voet aan wal zet, verstoringen in kaart brengen en bovendien de eigenlijke bevolking monitoren. Dit boek stoelt dus voor een belangrijk deel op de jaarlijks verslagen van deze vogelwachters, op een aantrekkelijke manier gepresenteerd door de auteurs. Deze laatste (aangevuld met een *lucky few* aan vogelaars) bezoeken Rottum vooral in het winterhalfjaar, voor (wad)vogeltellingen. Het benoemd dan ook niet alleen de vogels die er zijn vastgesteld, en waar deze bespreking zich met name op zal richten, maar ook de overige fauna; van

de Zeedruif, via 213 soorten kevers, 211 soort nachtvlinders tot en met de (zee) zoogdieren. Voor het zover is worden de eilanden (en hun bezoekers) in een aantal inleidende hoofdstukken beschreven, met daarbij veel aandacht aan het voortdurende veranderende karakter van de eilandjes onder invloed van water en wind in een dynamische omgeving. Ook het beheer komt hier in bod, dat in de loop der jaren varieerde van proberen Rottumeroog en -plaat vast te leggen tot het huidige beleid van het 'loslaten' van de eilandjes. Dit wordt gevolgd door een hoofdstuk waarin het (internationale) belang van Rottum voor wad- en watervogels uit de doeken wordt gedaan. Van een aantal soorten wordt regelmatig de 1%-norm (als percentage van de Atlantische *flyway*-populatie) gehaald, waarbij Rottumerplaat vooral belangrijk is voor de Kanoet, Zilverplevier en Bonte Strandloper met maxima (tijdens simultaantellingen in de seizoenen 2006-2010) van resp. 39 000 vogels (8,6% van de *flyway*-populatie), 12 058 (4,8%) en 52 000 (3,9%). Beide laatste soorten hebben trouwens iets aan belang ingeboet in vergelijking met de periode 2001-2006. Rottumeroog en Zuiderduin zijn erg belangrijk voor Bonte Strandlopers, waarvan er gedurende 2006-2010 maximaal 99.000 zijn geteld (7,4%) met ook weer Kanoet en Zilverplevier in significante aantallen. Dit hoofdstuk is ook daarom zo belangrijk omdat het van een aantal wad- en watervogels aantallen geeft. Dat is namelijk iets wat in het overgrote deel van het boek, dat in beslag wordt genomen door de vogel-soortteksten, vrijwel ontbreekt. Want worden van de broedvogels de aantallen door de jaren heen (in sommige gevallen vanaf de jaren '60) gepresenteerd, de vele doortrekkers en wintergasten moeten dat helaas ontberen (mits zeldzaam of schaars, in dat geval worden vaak exacte aantallen 'gevallen' gegeven). En dat terwijl deze aantallen hoogstwaarschijnlijk wel voorhanden zijn. Ook seizoenspatronen hadden toch wel gedestilleerd kunnen worden uit de lange reeksen van tellingen. Desalniettemin wordt van alle 284 soorten (en drie ondersoorten)

die op Rottum zijn vastgesteld de status beschreven in frequentieklassen van voorkomen, en dat voor het eerst op een zo volledig mogelijke manier. Behalve de grote aantallen watervogels staan de eilandjes ook bekend om hun aantrekkingskracht op trekvogels. De geïsoleerde ligging maakt dat er een grote verscheidenheid aan zangvogels is waargenomen in voor- en najaar, ondanks het gebrek aan bomen of struiken van enige omvang. Hieronder zijn voorbeelden van zeer zeldzame dwaalgasten als Grijze Gors (1^e voor Nederland), Roodoogvireo (2^e), Bruinkeelortolaan (3^e) en Witkeelgors (5^e). De afsluitende hoofdstukken bespreken o.a. de biodiversiteit van Rottum, waaronder tabellen met het aantal soorten per soortgroep (vergeleken met de overige Waddeneilanden) en broedende Rode Lijst-soorten (16) en de gebruikte literatuur. Een interessante bijlage geeft tenslotte nog een beknopte geschiedenis van de eilanden.

Zoals gezegd wordt dit geheel op zeer aantrekkelijke wijze weergegeven, met vaak prachtige foto's van de (avi)fauna en landschappen. Bovendien is het duidelijk met veel passie voor Rottum geschreven (zie bijvoorbeeld het hoofdstuk '*Je kop leegmaken op Rottum*'). Kortom, een leuke aanwinst in de Waddenliteratuur! – Gert Ottens

RECTIFICATIE

In Limosa 85-3 (p136) is de fotograaf van deze foto helaas niet vermeld: dat is Peter van der Wijst.